

Já, moje romská rodina a Woody Allen

Laura a její rodina žijí v prostředí, které se označuje jako sociálně vyloučené. Tento pojem slyšíme poslední dobou velmi často v souvislosti s existencí tzv. romských sociálně vyloučených lokalit. V České republice je pojem sociálního vyloučení mylně spojován výlučně s romským etnikem, nicméně platí, že právě Romové v tomto prostředí žijí velmi často. Situace Lauřiny rodiny se od českého prostředí v mnohém liší, ale i v jejím filmu nalezneme mnoho typických aspektů, které sociální vyloučení způsobují.

Co je to sociální vyloučení? Jaké faktory ho ovlivňují?

Podle výzkumů je v **Evropské unii ohrožen sociálním vyloučením téměř každý pátý člověk**. I proto vyhlásila EU rok 2010 Rokem boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Právě **chudoba je jedním z nejtypičtějších důvodů**, proč se člověk v sociálním vyloučení ocitne, avšak není jediný. Tento negativní společenský jev bohužel ohrožuje stále více lidí.

Definice sociálního vyloučení: jev, kdy se jednotlivci, rodiny či celé skupiny osob ocitají na okraji společnosti, protože mají ztížen přístup ke zdrojům, které jsou ostatním jinak běžně dostupné. Mezi tyto zdroje patří například zaměstnání, bydlení, sociální ochrana, zdravotní péče nebo vzdělání.

Obecně lze **faktory**, které podmiňují vznik sociálního vyloučení, rozdělit do dvou skupin: **vnější a vnitřní**.

Vnějšími příčinami rozumíme ty, které **není člověk sám schopen ovlivnit**. Jde o faktory, které určuje **prostředí, ve kterém žijeme**. Patří mezi ně například:

Nevhodná struktura trhu práce – nedostatek pracovních příležitostí pro málo kvalifikované, diskriminace na trhu práce. I ve filmu bylo patrné, že životní situace rodiny se jen velmi těžko dlouhodobě zlepší, pokud se otec bude muset živit pouze sběrem druhotných surovin.

Je potřeba zdůraznit, že problematika sociálního vyloučení a jejího řešení je natolik komplikovaná, že následující text pouze nastiňuje některé základní poznatky. Důrazně doporučujeme, aby promítači debatu o sociálním vyloučení nevedli sami, ale přizvali některého místního odborníka, který v této oblasti působí (například sociální pracovník/pracovnice, terénní pracovník/pracovnice z místní neziskové organizace, představitel místního úřadu).

NA SNÍMKU REŽISÉRKA LAURA HALILOVICOVÁ

Nevhodná bytová politika – nedostatek „sociálního“ bydlení, což zapříčiňuje, že pro část lidí je nemožné zajistit si přijatelné bydlení. Lauřina rodina žila v táborech, které tvořilo několik obytných vozů. Většina sociálně vyloučených však nemá ani na zaplacení průměrného nájmu. Pro tyto lidi by mělo existovat sociální bydlení, které zabrání, aby končili na ulici.

Nerovné příležitosti ve vzdělávání – vyřazování dětí z klasických škol a jejich zbytečné umisťování do tzv. škol praktických (dříve zvláštních). Není bohužel výjimkou, že jsou na tyto školy umisťovány právě romské děti, a to na základě jejich etnické příslušnosti. Pro tyto děti je pak téměř nemožné nastoupit životní cestu, která je ze sociálního vyloučení vyvede. Laura, zdá se, takové problémy nemá, ale i ona musí čelit mnoha překážkám, se kterými by se nesešla, kdyby nebyla Romka.

Vnitřní příčiny lze charakterizovat jako **chybná životní rozhodnutí** jednotlivce, která jsou však často důsledkem vnějších faktorů. Patří mezi ně například:

Ztráta pracovních návyků při dlouhodobé nezaměstnanosti – pokud člověk nemá dlouhodobě práci, velmi často ztrácí pracovní návyky, které jsou pro ostatní běžné. Jedná se o jeho osobní selhání, které je však podporováno přibývajícím zklamáním při hledání práce.

Orientace na okamžité uspokojení potřeb – dlouhodobá frustrace ze špatných životních podmínek často lidi vede k rezignaci na plánování dlouhodobých cílů. Tito lidé nevěří, že mají budoucnost, proto se orientují především na uspokojení okamžitých potřeb.

Lhostejnost a nízká motivace k řešení vlastních problémů – vyplývá také z výše zmíněné frustrace. Neúspěch bere sociálně vyloučeným lidem možnost zlepšit svou životní situaci. Ve filmu je často patrné zoufalství a bezmoc z nutnosti stěhování.

Týká se sociální vyloučení pouze Romů?

Lauřina rodina žije v sociálním vyloučení především kvůli tomu, že jsou Romové. Avšak bylo **by velkou chybou spojovat sociální vyloučení pouze s otázkou etnické příslušnosti**. Jak již bylo řečeno: v Evropské unii se v tíživých životních podmínkách ocitá okolo šestnácti procent lidí. Mezi ně patří například skupiny zdravotně a mentálně postižených, matky samoživitelky, lidé vracející se z ústavní péče, lidé bez příštěší, lidé bojující se závislostmi atd.

Sociální vyloučení není v žádném případě dáno etnickou příslušností, a už vůbec ne genetickými předpoklady. V případě Romů je sociální vyloučení jejich etnickou příslušností pouze prohloubeno. **Romové jsou snadno rozpoznatelní**, proto je jejich **začleňování** nejvíce **ztěžováno negativním „nálepkováním“** ze strany většinové společnosti. Ve filmu to bylo zřetelné ve chvíli, kdy režisérka provedla anketu na téma „Co si myslíte o Romech?“ mezi lidmi z většinové společnosti.

Je nasnadě, že pokud člověk vyrůstá v takto nepřátelském prostředí, je pro něj těžší se začlenit. Lidé z většinové společnosti na něj automaticky **přenášejí své negativní zkušenosti** s jednotlivci, **protože prostě „vypadají stejně“**, a naopak lidé z menšiny jen těžko pronikají do takto nepřívětivého prostředí. **Romové jsou výrazněji diskriminováni nejen na trhu práce, ale především na trhu s bydlením i ve vzdělávacím systému**. Matka samoživitelka či propuštěný vězeň si najde byt bez problémů (má-li k tomu finance), romská rodina však ne. Právě z těchto důvodů je sociální vyloučení u Romů poměrně častým jevem.

Jak vznikají sociálně vyloučené lokality, tzv. ghetta? Jak jejich vzniku bránit?

Ve filmu byl princip vzniku sociálně vyloučené lokality zcela patrný, i když se od situace u nás přece jen lišil. Lauřina rodina i ostatní členové tábora si jednoduše hledají místo k žití. Vinou své příslušnosti k romskému etniku jsou ale předem odsouzeni k neúspěchu. Jejich osobní kvality zde bohužel nehrají žádnou roli. Podobnou situaci zažívají například imigranti.

V České republice sociálně vyloučených lokalit bohužel stále **přibývá**. Je potřeba opět zdůraznit, že tento problém se netýká pouze Romů, i když právě oni tvoří nejčastěji jejich obyvatele, protože kvůli diskriminaci na trhu s byty často neseženou bydlení jinde než například v litvínovském Janově. Tuto situaci nejlépe ilustruje často pokládaná otázka: „A vy byste si vedle sebe Romy nastěhoval?“ Ta opět vyplývá z často **negativních zkušeností s jednotlivci**, které jsou pak **přenášeny na celé etnikum**. Mnohdy třeba i rozumově zdůvodnitelná otázka však v Lauřiných očích představuje něco zcela nepochopitelného. Nerozumí tomu, proč se na ni lidé dívají skrz prsty, protože „ona ani její rodiče přece nic špatného neudělali“.

Velkým problémem se ukazuje **nedostatek sociálního bydlení**, tedy bydlení, které by úřady poskytovaly lidem a rodinám, jež si nemohou pořídit byt za tržní nájemn. Pod sociálním bydlením si však nelze představovat několik budov, které vlastní město a kam se stěhují „ti chudí“. Vznikala by tak ghetta ne nepodobná těm, která již známe. **Ideální model**, který je patrný i ve filmu *Já, moje romská rodina* a *Woody Allen*, by byl, pokud by v běžné zástavbě bylo vždy několik bytů, kam by se mohli za přesně daných podmínek sociálně slabší nastěhovat. Vytržením z nepříznivého prostředí by tak dostali možnost pobývat v podmínkách, které umožňují plnohodnotný život.

Proč mají romské děti větší problémy ve školách než jiné menšiny?

Lauřin život se naštěstí pro ni v mnoha ohledech nepodobá tomu, co zažívají její vrstevníci. Přesto i ona se musí vyrovnat s problémy, které děti žijící v sociálním vyloučení často prožívají. Velmi patrná je její **izolace**, která opět vyplývá z faktu, že je Romka. Ve filmu je jasně vidět, jak **dítě**, které se do školy těšilo, **ztrácí motivaci ke studiu**, protože ve škole naráží na nepřátelské prostředí. Toto prostředí před-

stavuje pro dítě nepřekonatelný stres, protože se musí samo za sebe poprvé vyrovnat se situací, že se na něj ostatní automaticky dívají jako na **člověka druhé kategorie**. To postupem času vede k jeho **rezignaci na vzdělání**.

Avšak jak už bylo řečeno, situace dětí, které žijí v sociálně vyloučených lokalitách, je ještě daleko horší. Na rozdíl od Laury se jim totiž často **nedostává ani podpory od rodičů**. **Rodiče**, kteří sami prožili celý svůj život v sociálně vyloučené lokalitě, totiž **nevnímají vzdělání jako důležitou hodnotu**. Jejich postoj je výrazně ovlivněn nízkým stupněm jimi dosaženého vzdělání a především jeho faktickou (ne)uplatnitelností v jejich životě. Rodiče mají zpravidla (nedokončené) základní vzdělání, které často získali na zvláštní škole. Jejich výchova je navíc výrazně deformována každodenními existenčními starostmi.

**PROMÍTEJ
I TY!**

jedensvet.cz

Škola rodiče nevybavila prakticky ničím, čím by mohli ovlivnit svou současnou životní situaci a opustit tak společenské dno. I ti, kteří dokončili učňovská zařízení, trpí dlouhodobou nezaměstnaností a dovednosti získané ve škole jsou jim na současném trhu práce takřka k ničemu. V přirozeném okolí sociálně vyloučených lidí navíc běžně **chybí** osoby, které je možné brát jako **vzory** úspěchu dosaženého prostřednictvím vzdělání. **Vnímat hodnotu vzdělání jako velmi spornou** je tak z pohledu obyvatel sociálně vyloučených lokalit **logickým důsledkem** tohoto stavu.

Proč lidé žijící v sociálně vyloučených lokalitách nepracují a spoléhají se pouze na sociální dávky? Co se s tím dá dělat?

Jak bylo naznačeno v minulé otázce, lidé žijící v sociálně vyloučených lokalitách mají kvůli nízkému vzdělání omezený přístup na trh práce. Dochází k **přebírání hodnotových systémů rodičů**, v nichž dosažená kvalifikace nemá své místo, což se přímo odráží na budoucí pracovní kariéře.

Člověk se sotva dokončenou základní školou může doplňovat prázdné regály v obchodě, může uklízet, zametat ulice a podobně. Společným rysem těchto míst je **téměř neexistující kariérní postup**, který často bývá jedním z motivů dlouhodobějšího uplatnění. Lidé zde nenavazují přátelství ani známosti, jak je to obvyklé u odbornějších prací, a celkově se na těchto pozicích často mění jak zaměstnanci, tak zaměstnavatelé. Celý tento proces ovlivňuje společenské uplatnění jednotlivců i celých rodin a mimo jiné posiluje **finanční i sociální nestabilitu**.

Tito lidé tak znovu a znovu končí na seznamech pracovních úřadů, které jim, navíc v době probíhající ekonomické krize, nejsou schopny poskytovat pracovní uplatnění. Jak rozetnout tento začarovaný kruh? **Výraznou úlohu** zde může sehrát **stát a samospráva**. Příkladem může být **Institut veřejné služby**, který v ČR funguje od začátku minulého roku. Ten dává možnost samosprávám vytvářet pracovní místa (úklid měst, asistence seniorům atd.) pro lidi, kteří jsou nezaměstnaní více než půl roku. Ti se pak o tuto službu musejí sami přihlásit a v jejím rámci odpracovat minimálně třicet hodin měsíčně. Pokud tak udělají, dostanou sociální dávky v plné výši, pokud ne, jsou jim zkráceny. Město to nic nestojí, navíc vytváří nejen účinné možnosti, jak se pokusit o **začlenění** těchto lidí zpět do pracovního procesu, ale i **tlak na dlouhodobě nezaměstnané**. Ti pak získávají nazpět **pracovní návyky** a jsou na čas **vytrženi z prostředí sociálně vyloučené lokality**.

Má tato složitá situace nějaké řešení? Má vůbec cenu ho hledat?

Sociální vyloučení je problém, který se v České republice stupňuje. Podle vládních dokumentů stálo Česko neřešení problémů sociálně vyloučených lokalit v roce 2008 zhruba šestnáct miliard korun, a tato částka se bude rok od roku zvyšovat. To může být jednou odpovědí na druhou otázku. Jakákoli **prevence totiž stojí mnohem méně peněz než řešení již vzniklého problému**. Nemáme jednoduše na výběr. **Existence sociálně vyloučených lokalit škodí nám všem**. Toto prostředí je **podhoubím**, ve kterém **se daří zločinu**, a produkuje lidi, kteří nejsou schopni zapojit se do běžného života. Pokud tento problém neřešíme, vede to mimo jiné i **k nárůstu sociálního napětí**.

Má-li být snaha o sociální začleňování účinná, je nezbytně nutná **propracovaná sociální politika**, jež bude **založena na spolupráci státní správy, samosprávy, neziskového sektoru** a všech dalších složek, které život sociálně vyloučených osob ovlivňují. Jako velmi účinné se ukazuje zapojit do přípravy jednotlivých strategií **lidi s vlastní zkušeností** s životem v sociálním vyloučení. Tato spolupráce zatím chybí, proto je naše snaha o řešení sociálních problémů zatím roztržena do jednotlivých aktivit, které však samostatně nemají šanci na úspěch.

Autor:

Martin Kovalčík, Člověk v tísni

Na přípravě se dále podíleli:

Zuzana Raušová, Andrea Bláhová a tým festivalu Jeden svět

Informační zdroje:

LITERATURA:

Brož, M.; Kintlová, P.; Toušek, L.: Kdo drží černého Petra. Praha, Člověk v tísni, společnost při ČT, o. p. s., 2007.

Účelem tohoto materiálu je poskytnout praktické poznatky o problematice sociálního vyloučení na příkladu čtyř měst. Jejich situace je značně rozdílná, což umožňuje dobře ilustrovat různé podoby sociálního vyloučení a popsat širokou škálu souvisejících problémů.

Pospíšil, F.; Šimáček, M.; Vochocová, L.: Očernění. Etnické stereotypy v médiích. Praha, Člověk v tísni, společnost při ČT, o. p. s., 2003.

Jednotliví autoři – novináři, publicisti, editoři či lidé zabývající se studiem médií v této publikaci shrnují problematiku informování o etnických menšinách.

Syrovátková, Š.; Machalíček, J.; Christová, J.: Dluhová problematika – informační brožura. Plzeň, Člověk v tísni, o. p. s., 2008.

Nárůst zadluženosti v české společnosti s sebou přináší řadu relativně nových společenských problémů. Kniha je určena dlužníkům, věřitelům, neziskovým a poradenským organizacím, městským i soudním úředníkům, ale také široké veřejnosti.

Jára, M.: Sociální diskriminace pod lupou. Metodika identifikace diskriminačního jednání a doprovodných negativních jevů v bydlení a zaměstnávání. Praha, Otevřená společnost, 2006.

Publikace poskytuje základní informace o diskriminaci: právní úvod do problematiky, teoretická východiska výzkumu, komprimovanou zprávu z výzkumu a doporučení, jak diskriminaci předcházet. Součástí publikace v knižní verzi je i CD příloha s dalšími materiály. Publikace je možné si stáhnout na www.epolis.cz nebo pište na e-mail: martin.kovalcik@clovekvtsni.cz.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Programy sociální integrace

<http://www.integracniprogramy.cz>

Stránky o projektu Polís s knihovnou materiálů o sociálním vyloučení

<http://www.epolis.cz>

Stránky o kariérním a pracovním poradenství, službě, kterou poskytují PSI

<http://www.kappo.cz>

Stránky věnované dluhové problematice

<http://www.rozhodnene.cz>

Stránky organizace Člověk v tísni

<http://www.clovekvtsni.cz>

